

(ÁLLAM)KAPITALIZMUS HAVERI ALAPOKON

Farkas Tamás

(Budai Irgalmasrendi Kórház)

(Minxin Pei (2016): *China's Crony Capitalism: The Dynamics of Regime Decay*. Harvard University Press, 365 oldal, \$35)

A „haveri kapitalizmus” (*crony capitalism*) fogalma az 1990-es években jelent meg a nemzetközi sajtóban és szakirodalomban. A terminus elsősorban azért vált népszerűvé mind az újságírók, mind a szakemberek között, mert ideáltipikus módon lehetett használni olyan jelenségekre, amelyek a világ számos régiójában jelentek meg az évtized során. Jóllehet a haveri kapitalizmusnak meglehetősen nehéz szabatos definícióját adni, a fogalmat használók nagyjából hasonló jelenségcsoportot értenek alatta. A haveri kapitalizmus olyan strukturális jellegű visszasságokra utal, amelyek miatt bizonyos gazdasági szereplők nem feltétlenül teljesítményeik és kompetenciáik okán válnak sikeressé, hanem a politikai elittel és az állami szervekkel való kapcsolataiknak és sokszor törvénytelen összejárásaiuknak köszönhetően. Ezek az együttműködések rövidtávon általában mind a politikai, mind a gazdasági szféra szereplőinek előnyök, hosszabb távon viszont rombolják a gazdasági teljesítőképességet és a politikai-üzleti elitbe, valamint az állami intézményekbe és szabályzóba vetett társadalmi bizalmat. A haveri kapitalizmus ugyanis együtt jár az ún. „járadékleső” (*rent-seeking*) magatartással, amikor is az üzleti szereplők nem a teljesítményüknek vagy innovatív képességeiknek, hanem a kapcsolataiknak köszönhetően gyarapodnak. Mivel a járadékadászat hatékonyságához evidens módon hozzátartozik egy jobb esetben jóindulatúan semleges, rosszabb esetben az összefonódásokat közvetett módon támogató állami gazdaságpolitika, a haveri alapon szerveződő kapitalizmus és a nyomában elharapódzó szisztematikus korrupció komoly politikai tőkevesztést okoz a mindenkori kormányzat számára. Fontos kiemelni, hogy a *par excellence* haveri kapitalizmus esetében nem sporadikusan felbukkanó, hanem rendszerszinten jelenlévő rossz gyakorlatokról van szó, amely bizonyos körülmények között odáig fejlődhet, hogy az adott gazdasági establishment *raison d'État*-jává válik. Ekkor a gazdasági és a politikai szféra teljes összefonódását kísérő folyamatos korrupció és torzult működési mechanizmusok már nem egyszeri (és éppen ezért lokalizálható, megszüntethető) aberrációknak, hanem normalitásnak számít-

tanak, amelyet tulajdonképpen lehetetlen kiirtani a rendszerből. A politikai és a gazdasági szférák összejátszására épülő rendszer rombolja az állam intézményes és normatív kereteit, lehetetlenné teszi a törvénysértések szabályos leleplezését, indokolatlan és jogosulatlan módon növeli az elit befolyását, mindez pedig súlyos társadalmi feszültségekhez vezet.

A kaliforniai Claremont McKenna College professzora, Minxin Pei szerint napjaink Kínájában pontosan ez a helyzet. A 2016-ban megjelent *China's Crony Capitalism: The Dynamics of Regime Decay* című könyvében Pei radikális állítást fogalmaz meg: az utóbbi évtizedekben kezelhetetlen (és a nyugati megfigyelők számára nehezen elképzelhető) méreteket öltő korrupció már rövidtávon is komolyan veszélyezteti a Kínai Kommunista Párt (továbbiakban: KKP) hatalmát és a jelenlegi rendszer fennmaradását. Pei alapvetően két fő irányba kívánja irányítani vizsgálódásainak fókuszát. Egyrészt igyekszik történeti magyarázatot adni arra a szakirodalom által elhanyagolt kérdésre, hogy miképp és milyen okokból kezdte a korrupció 1990 után teljesen elborítani a kínai gazdaságot. A másik fő szerzői szándék pedig természetesen a szisztematikus korrupció és ezen keresztül a kínai haveri kapitalizmus konkrét működési mechanizmusainak a bemutatása. Ez olyannyira részletgazdagra sikerült, hogy az olvasó sokszor elvész a rengeteg szövevényes korrupciós ügy között, amelyeket a szerző könyve középső fejezeteiben ismertet.

Ez utóbbi probléma jelenti annak a kettős módszertani nehézségnek az alapját, amellyel a Pei-nek szembe kellett néznie. Egyrészt ugyanis kérdés, hogy milyen hiteles forrásokra lehet támaszkodni a korrupciós ügyek kutatásában egy olyan állam esetén, amelynek ellenőrző szervei a központi politikai irányítás pillanatnyi érdekeinek megfelelően tárják fel, vagy éppen sülyesztik el a különböző gazdasági bűncselekményeket. Ahogyan azt a bevezetőben is írja, az évek óta tartó kutatásaiban Pei váratlan segítséget kapott a Kínai Népköztársaság első emberétől, Hszi Csin-pingtől, aki 2012-es hatalomra jutását egy azóta is tartó, óriási vehemenciával (ugyanakkor rendkívül szelektíven) zajló korrupcióellenes hadjáratral indította. Ahhoz nem fér kétség, hogy a főtitkár erélyes fellépését a korrupció ellen elsősorban saját hatalmi pozíciójának megszilárdítása motiválta; elég, ha az egyik legfőbb riválisának, az ortodox maoistának számító Po Hszi-lajnak¹ 2012-es kirakatperére gondolunk. Az is igaz viszont, hogy Hszi Csin-ping egy rendkívül neuralgikus társadalmi problémára tapintott rá. A környezeti erózió és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése mellett a kínai lakosságot leginkább a korrupció nyugtalanítja, és a pártvezér kampányának eredményeképp a korrupció elleni harc a párt által igencsak szűk pórázon tartott hivatalos sajtó egyik központi témája lett. A különböző visszaélésekkel kapcsolatos, a párt által jóváhagyott ügyeket az utóbbi években rendszeresen és részletesen közli (olykor felsőbb utasításra oknyomozza is) a kínai sajtó, miközben a korrupcióellenes állami szervek transzparenciája, költségvetése és ellenőrzési jogkörei egyaránt jelentősen növekedtek.

A másik módszertani problémát éppen a hirtelen elérhetővé vált esetek nagy száma és azok túlrészletezett bemutatása jelenti. A szerző egy idő után egyszerűen elveszik a rengeteg személyt és intézményt érintő, súlyos korrupciós ügyek ismertetésében, amely a kínai sajtót napi szinten nem figyelő olvasó számára követhetetlen és meglehetősen érdektelen lesz. Ezt a metodikai nehézséget már Bruce Dickinson 2003-as *Red Capitalists in China* című könyve is körvonalazta, amely szisztematikusan vizsgálta a politikai intézmények és az üzleti érdekek összefonódásának kérdését, valamint ennek az összefonódásnak az egypárt-rendszerre gyakorolt hatásait. Dickinson arra figyelmeztetett, hogy a politikai és a gazdasági szférák kapcsolatainak vizsgálatakor a Kína-kutatók vagy csak túlzottan makrójellegű állításokat mernek tenni (amennyiben igyekezzenek bizonyos jellemző tendenciákat felvillantani), vagy pedig megrekednek az esettanulmányok felsorolásánál, ami viszont a vizsgálódáshoz szükséges teoretikus keretek megteremtésének szab gátat (Dickinson 2002: 4.). Pei érezhetően szintetizálni próbálta ezt a két megközelítésmódot, felemás sikerrel. Könyvének első három fejezete strukturális-történeti narratívában magyarázza a rendszerszintű korrupció megjelenésének legfőbb okait, megvilágítja a politikai és üzleti szférák képviselőinek összejátszási mechanizmusait, számba veszi azokat az intézményes változásokat, amelyek az 1980-as évek alatt végbemenve elvezettek a későbbi évtizedek haveri kapitalizmusához. Az ezt követő fejezetekben részletesen megismerünk több tucat korrupciós ügyet és azok résztvevőit, amelyek az utóbbi években megrázták a kínai közvéleményt, ám ezek közül csak a legkiemelkedőbbekkel foglalkozott bővebben a nemzetközi sajtó. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a vizsgálatok nemegyszer évtizedekkel korábbra datálható visszaéléseket tárnak fel, az olvasó számára ezek értelmezése különösen nehéz feladat. Mindemellett a bemutatott esetek tökéletesen illeszkednek a könyv elején felvázolt elméleti keretekhez, és megfelelően demonstrálják a legfőbb elméleti belátásnak gyakorlati relevanciáját.

A rendszerszintű korrupció eredetét Pei mind kronológiai, mind strukturális szempontból egy sor intézményes átalakításra vezeti vissza. Ezeket a reformokat a kínai vezetés az 1980-as évek elejétől kezdve hajtotta végre, java-részt a Teng Hsziao-ping által megindított gazdasági (és kisebb mértékben politikai) nyitás eredményeként, vagy annak folytatásaként. Pei szerint ezen reformok közös jellemzője volt, hogy azok fogalmi megalapozása pontatlan és átgondolatlan, végrehajtásuk pedig következtelen és felemás volt. Az átalakításoknak köszönhetően olyan konstellációk jöttek létre (a föld adásvételtől kezdve a hivatalnokok kinevezési mechanizmusáig), amelyekben nem tisztázódott megfelelően sem a „tulajdon”, sem a „tranzakció”, sem az „állam” fogalma és szerepe, sem pedig az egyén jogkörei és kötelezettségei. Ezek a zavaros felállások a gazdasági bűncselekmények és hatalmi visszaélések melegágyai lettek. Voltaképpen az történt, írja Pei, hogy a kínai vezetés az 1980-as években megkezdte az alapvető piaci feltételek kialakítását, és ennek érdeké-

ben egyszerre igyekezett *decentralizálni és privatizálni* a gazdasági, illetve bizonyos döntéshozatali folyamatokat. Ennek az eredménye viszont egy olyan intézményes struktúra lett, amelyben a használat és irányítás joga, valamint a *de jure* tulajdonlás jogköre elvált egymástól. Nagyon fontos megjegyeznünk, hogy ez nem formális privatizáció volt. Kínában ugyanis, az európai poszt-szocialista országokkal ellentétben, nem zajlott le jogtechnikailag és terminológiaiilag többé-kevésbé kielégítően tisztázott privatizáció. Sokkal inkább a tulajdonjogok decentralizációjáról és *de facto* privatizálásáról beszélhetünk, a *de jure* tulajdoni jogviszonyok átalakítása nélkül. A privatizációnak ezt a sajátos „kínai” útját nem valódi tulajdonjog, hanem csupán a használati jogok átruházódása jellemezte: a névleges tulajdonos továbbra is a kínai állam maradt, viszont a haszon már a tulajdont megszerző magánszemélyt illeti. A helyi pártvezetők érdekérvényesítő képességét radikálisan megnövelő decentralizáció és a zűrzavaros tulajdonjogi alaphelyzet együttállása egy állandó társadalmi feszültség létrejöttéhez vezetett. Folyamatos konfliktusforrás alakult ki ugyanis azok között, akik hivatalosan tulajdonolják az adott jószágot (névlegesen a Kínai Népköztársaság és a „nép”), illetve a privatizált javak valódi haszonélvezői között, akik a lehető leggyorsabb haszonszerzésben lettek érdekelték (helyi pártvezetők, párttagok, üzletemberek).

A másik folyamat, amely elősegítette a haveri kapitalizmus és a szisztematikus korrupció kialakulását a felemás privatizációval párhuzamosan zajló adminisztratív decentralizáció volt. A kínai vezetés 1984-ben döntött úgy, hogy decentralizálja a helyi szintű káderkiválasztás procedúráját. Ennek a reformnak kettős célja volt: egyrészt a legfelsőbb hatalmi szervek így kívántak még lojálisabb figurákat ültetni a helyi pozíciókba, másrészt a decentralizációtól a tartományi-megyei szintű nómenklatúra vérfrissítését, egyfajta menedzser-szemlélet elterjedését várták. Az átalakítás eredményeként valóban lazult a központi pártirányítás ellenőrzése, kialakult viszont egy túlzottan fragmentált és lokális szinten keményen hierarchizált döntéshozatali mechanizmus, amely súlyos visszaélésekre teremtett lehetőséget. A hivatali pozícióba való kinevezési jogokat ugyanis a központi kormányzat lokális szintekre delegálta, amivel az eggyel fentebbi adminisztratív szintről mindig lekötelezhető hivatalnokok döntéshozatali láncolata jött létre. Ez a struktúra a 90-es évek elejének tulajdonjogi reformjaival találkozva katasztrofális mértékű korrupciót szabadított el az állami adminisztrációban. Gyakorlatilag nem maradt olyan aspektusa a helyi szintű bürokrácia működésének, amely ne hordozna magában komoly korrupciós potenciált. Az alsóbb szintű hivatali pozíciók alig leplezett, elvileg illegálisnak számító adásvétel tárgyát képzik (a közvéleménybe ez a gyakorlat *maiguan maiguan* néven vonult be), a teljesítménykényszerbe kerülő, feljebb jutni kívánó hivatalnokok pedig kenőpénzzel puhítják a szigorú feletteseiket (vertikális korrupció). Az ehhez szükséges összegeket a tisztségviselők általában a helyzetbe hozott üzletemberekből és befektetőkből sajtolják ki, akik

cserébe maguk is gyakran hivatali pozíciókat vásárolnak (horizontális korrupció). A hivatali pozíciók adásvétele a lokális szintű tisztviselők igen komoly bevételi forrásává vált. Egy-egy hivatal „piaci” értékét a pozíció segítségével a lehető legrövidebb idő alatt kinyerhető mellékes jövedelmek mértéke határozza meg. Pei statisztikai ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy nincsenek lényegi különbségek a döntéshozatali vertikum különböző szintjein tevékenykedő tisztviselők korrupciós bevételeinek aránya között. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy az államigazgatásban valóban teljesen decentralizált módon zajlik az illetéktelen jövedelmek szerzése. A vertikális és horizontális korrupciók összefüggő láncolata ugyanakkor a rendszer mindegyik tagját bűnrészessé és zsarolhatóvá teszi, miközben a fragmentált döntéshozatali folyamatban az egyik bürokrata előnyhöz jutásához szükség van az összes többi hozzájárulására is. A korrupt hivatalnokokat így a haszonszerzésen túl összekapcsolja a közös lebukástól való folyamatos félelem, amely egyre hatékonyabbá teszi a visszaélések elfedését. Ahogyan arra Yong Gou 2008-as tanulmánya is rámutatott, az 1980-as évek óta folyamatosan növekszik a le nem leplezett korrupciós tevékenységek időtartama. Míg 1980-ban a lebukást megelőzően átlagosan 2,18 évig tartott a korrupciós aktivitás, 2002-ben öt (Gou, 2008), 2014-ben már majdnem nyolc évig működött zavartalanul egy-egy korrupciós hálózat. Ugyanakkor egy-egy korrupciós botrány kirobban(t)ása után a rendkívül kemény büntetések elkerülése céljából ez a kollegiális szolidaritás pillanatok alatt szertefoszlik, és a helyi irányítók általában kölcsönösen vallanak egymásra. A büntetések kiosztása viszont következetlen, hiszen sok esetben maguk a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek is részesei a visszaéléseknek.

A hivatali kinevezések decentralizálása és a vertikális adminisztratív struktúrák sajátosságai mellett bizonyos horizontális jellegű konstellációk is fontos táptalaját adják az intézményes szintű korrupciónak. Amint arra Dickinson is felhívja a figyelmet, meglehetősen nagy átjárás tapasztalható az állami és az üzleti szférák között. Az 1990-es években rengeteg egykori párttagból lett vállalkozó, akik meglévő kapcsolati tőkéjüket rutinszerűen használták fel jogosulatlan gazdasági előnyök szerzésére. Ezeket az állami és pártbürokráciából érkező üzletembereket *xiahai*-oknak nevezik, vagyis olyan vállalkozóknak, akik úgymond „fejest ugrottak az üzlet óceánjába”. A hivatali kinevezések decentralizálásának köszönhetően ugyanakkor egyre több vállalkozó vásárolt magának valamilyen adminisztratív pozíciót, így egyengetve az üzleti érdekeltségeik útját. Ezeket a sikeres vállalkozókat a KKP és/vagy az állami adminisztráció már évtizedek óta gond nélkül kooptálja a soraiba, annak ellenére, hogy a pártideológia csak az utóbbi években kezdett el nyíltan a piaci mechanizmusok *meghatározó* (Davis, 2013) szerepéről beszélni. Ezt a kapcsolati tőke alapú üzletelést nevezik *guanxin*-nak (Root, 1996), amelynek során a gazdasági tevékenység sikerét és valamennyi fél számára való jövedelmezőségét az állami és az üzleti szereplők közti kölcsönös cinkosság kényszerű bizalma szava-

tolja. Az állami források folyamatos újraelosztásán alapuló gazdaságban néhány technológia-intenzív iparágtól (például az IT- és az elektronikai ipar), illetve bizonyos szolgáltatásoktól eltekintve az üzletemberek számára kulcsfontosságú, hogy az állami pénzcsapokat és engedélyezési jogköröket felügyelő tisztségviselőkkel kellően szívélyes viszonyt alakítsanak ki.

Mindezeket a strukturális belátásokat Pei három konkrét szektor esetével szemlélteti: a földtulajdonlás és a bányászati jogok liberalizálása, illetve az állami tulajdonú vállalatok (*state owned enterprises*, továbbiakban: SOE) átstrukturálása kapcsán mutatja be a szerző a rendszerszintű korrupció kialakulásának okait és működésének jellegzetességeit. Az utóbbi évtizedek urbanizációjának és ipari fejlesztéseinek köszönhetően a privátszféra számára felértékelődött az állami földtulajdon megszerzésének fontossága. Az állami földtulajdonlási monopólium fellazítása az 1980-as évek közepén kezdődött, majd kisebb-nagyobb intenzitással voltaképpen még napjainkban is tart. Pei felhívja a figyelmet a tulajdonviszonyok átalakításának fokozatosságára. Az egymást követő, ugyanakkor a korábbi rendelkezésekből eredő túlkapásokat mindig korrigálni akaró reformintézkedések, valamint ezek felemás végrehajtása nagyban hozzájárultak a korrupció eszkalálódásához. A föld- és ingatlantulajdonlás liberalizálása a fentebb már bemutatott módon zajlott: a reformok következtében fokozatosan elváltak egymástól a tulajdonlás és a használat körei. Az ingatlanokat és a földterületeket hivatalosan továbbra is az állam tulajdonolja, viszont azok használati joga, és az abból származó jövedelmek adásvétel tárgyává váltak. A földhasználati jogok nem transzparens módon zajló transzfere (a nyilvános árverések például a legutóbbi évekig ritkaságnak számítottak) különösen a 2000-es évek ingatlanár-robbanásai miatt a helyi kormányzatok egyik legfontosabb bevételi forrásává vált. A decentralizációnak köszönhetően az egyes ingatlantulajdonok felett számos kormányzati entitás gyakorol ellenőrzést, így az ingatlanfejlesztők sokszor csak valamennyi érdekelt hivatal korrumpálásával tudják megszerezni a kívánt tulajdon feletti használati jogot. A kenőpénzek viszont soha nem a tartományi-megyei kasszában, hanem a megvesztegetett hivatalnokok zsebében landolnak, komoly pénzügyi károkat okozva ezáltal a központi költségvetésnek.

Ugyanez a felemás és rosszul definiált privatizációs folyamat zajlott le a bányászati és nyersanyag kitermelési jogok liberalizációja esetében is (különösen a szénbányászat vonatkozásában). Az ország folyamatosan növekvő nyersanyagigénye miatt a központi kormányzat már az 1970-es évek végén elkezdett lemondani a szénkitermelési monopóliumról. A KKP vezetői meglehetősen hamar felismerték, hogy a növekvő igényeket bizonyos fokú liberalizáció nélkül lehetetlen lesz hosszabb távon kielégíteni. Ez a belátás javarészt Kína geológiai és nyersanyag-kitermelési struktúrájából adódott. Az ország területén kevés a nagy kiterjedésű, összefüggő, olcsón kitermelhető szénmező, ezért rengeteg kisebb (és gyakran illegálisan vagy féllegálisan működő) szénbánya üze-

mel az országban. Az átalakítások itt is fokozatosan és zavaros módon történtek. A kormányzat először a közösségi kitermelési jog megszerzését engedélyezte (például a települési kollektívák részére), majd az 1980-as években egyre nyitottabbá tette a jogok megszerzését a magánbefektetők számára is. 1996-tól a magánszemélyek már nem csak az államtól, hanem egymástól is megvehették a bányahasználati jogokat, egy 1998-as szabályozás pedig a területileg illetékes helyi irányítószervek illetékességi körébe delegálta a kitermelési jogok adásvételének engedélyezését. A helyi szintű államigazgatási szervek megnövekedett szerepe természetesen ebben a szektorban is megállíthatatlanul burjánzó korrupcióhoz vezetett: az egymással versengő magánbefektetők és bányászkollektívák a helyi tisztségviselőket megvesztegetve igyekeznek a lehető legkedvezőbb feltételekkel hozzájutni a kitermelési jogokhoz.

Az államilag tulajdonolt vállalatok átstrukturálása kapcsán elszabaduló korrupció sok szempontból hasonlít a fentebbi két példához. A jelenleg több mint 150 000 SOE helyzetének elemzése gyakran visszatérő téma a kínai gazdasággal foglalkozó szakértők körében. Olyan állami vagy tartományi szinten tulajdonolt vállalatokról van szó, amelyek közül rengeteg évtizedek óta képtelen megállni a helyét a piaci viszonyok között, ugyanakkor veszteségeiket a társadalmi feszültségektől tartó kormányzat folyamatosan újrafinanszírozza. Ezeknek a vállalatoknak a működése nagyban hozzájárul az utóbbi években már komoly világpiaci anomáliákat okozó kapacitástöbblet (főleg az acélgyártásban).² A veszteséges SOE-k pénzügyi eszközeinek korlátozott privatizálása az 1990-es évek elején indult, amikor a tartományi szinten tulajdonolt vállalatok adósságait helyi forrás-átcsoportosításokkal már csak nagy nehézségek árán lehetett finanszírozni. A kisebb SOE-k bújtatott privatizálása tulajdonképpen azt jelentette, hogy az állam engedélyezte a vállalatok számára a lízingelést, jelzáloghitel felvételét, bizonyos pénzügyi eszközök eladását, miközben a vezetőségek döntéshozatali jogköre folyamatosan bővült. A korlátozott reformok ellenére az ezredforduló idejére még tovább romlott a SOE-k helyzete. Ekkor kezdett elterjedni az ún. *zhuada fangxiao* („fogd a nagyot, engeddd el a kisebbet”) gyakorlata, amelynek értelmében a központi kormányzat intenzív ütemben kezdte el privatizálni a veszteséges kis és közepes méretű vállalatokat, javarészt a piaci folyamatokra bízva azok további sorsát. A kisebb SOE-k privatizálása és átstrukturálása a hatalmi decentralizáció értelmében megint csak a helyi kormányzati szervek feladata lett, amelyek súlyos csúszópénzek bevasalása mellett nyomott áron adták tovább az állami cégeket a jó összeköttetésekkel rendelkező helyi vállalkozóknak. A SOE-k privatizálása kapcsán újraismétlődött a már jól ismert mintázat: a helyi szervek túlkapásait és az elszabaduló korrupciót a központi kormányzat kisebb-nagyobb sikerrel utólagosan próbálta fékezni. Egy 2005-ös szabályozás jelentősen szigorította a veszteséges állami vállalatok tulajdonosi szerkezetével kapcsolatos átalakítások lehetőségeit, ugyanakkor a kormány továbbra sem volt hajlandó

formális és áttekinthető módon szabályozni a kisebb és közepes méretű SOE-k átstrukturálásának (értsd: bújtatott privatizációjának) folyamatát.

A kínai haveri kapitalizmusban intézményesült korrupciónak természetesen komoly társadalmi következményei vannak. Ezek egyik legsúlyosabbika, hogy a gazdasági elit és a politikai irányítószervek közti erőterben megjelennek a kínai alvilág képviselői is, miközben a korrupcióellenes ellenőrző és végrehajtó szervek a legutóbbi évekig képtelenek voltak érdemi és a hatalmi érdekektől független vizsgálódások lefolytatására. Az összejátszásokra építő rendszer eleve nem adott jogosítványokat arra, hogy az ellenőrző szervek hatékonyan deríthessék fel a gazdasági bűncselekményeket. A helyi gazdasági ellenőrző bizottságok a helyi párttisztviselők fennhatósága alatt álltak, miközben ezeknek a bizottságoknak többek között éppen a helyi politikai elit gazdasági ügyeit kellett volna vizsgálnia. Mivel az ellenőrzést végző hivatalnokoknak ezáltal olyan politikai tisztségviselőket kellett monitorozniuk, akiktől saját pozíciójuk és előmenetelük is függött, a bűncselekmények felderítési rátája Hszi Csin-ping korrupcióellenes hadjáratáig rendkívül alacsony volt. A főtitkár kampányának köszönhetően a helyi fegyelmi szervezetek vezetői függetlenebbé váltak a pártstruktúrától, illetve az a gyakorlat is kezd meghonosodni, hogy az ellenőrző tisztviselők rotálódva működnek az egyes tartományok között, megszüntetve ezáltal a helyi pártszervezet iránti elköteleződésüket.

Pei könyvének legfontosabb és egyben leginkább támadható tézise az a feltételezés, hogy az intézményesült korrupció végső soron a rendszer összeomlásához fog vezetni. Itt egy fontos megkülönböztetésre kell felhívni a figyelmet. Korántsem mindegy ugyanis, hogy maga a rendszerszintű korrupció, vagy pedig a pártvezetésnek a visszaélések ellen folytatott kampánya fog a jelenlegi rendszer széteséséhez vagy radikális átalakulásához vezetni. A különbség akkor válik igazán élessé, ha a haveri kapitalizmus korrozív és társadalmat romboló jellegét hangsúlyozó Pei álláspontját összevetjük az egyik legelismerőbb Kína-szakértő, David Shambaugh véleményével. Egy azóta rendkívül sokat vitatott 2015-ös cikkében Shambaugh ugyanis amellet érvel, hogy nem is annyira maga az intézményesült korrupció, hanem inkább a pártvezetés demagóg és hatalmi érdekekkel átszőtt korrupcióellenes küzdelme fog a kommunista párt gyors bukásához vezetni (Shambaugh, 2015). Shambaugh szerint Hszi Csin-ping kampánya tulajdonképpen a vég kezdetét jelenti a KKP számára. A Teng Hsziao-ping óta a legnagyobb hatalommal rendelkező Hszi Csin-ping úgy igyekszik megvalósítani a peresztrojkát és az új „kínai álmot”,³ írja Shambaugh, hogy eközben lehetőleg ne váljon Kína Gorbacsovjává. A karizmatikus pártfőtitkár despotizmusa és a visszaélésekkel szembeni kemény fellépése feloldhatatlan ellentétben áll a morális tartását végképp elvesztő, a lebukástól paranoid módon rettegő és a vagyonát (vagy egyre inkább saját magát) külföldre menekítő gazdasági és pártelit magatartásával. Shambough nem tartja kizártnak, hogy a szisztematikus összejátszásokra alapuló gazdaság-

szerveződés *status quo*ját esetleg túlzottan felbolydító Hszi Csin-pinget még a hivatalosan esedékes 2021–22-es vezetőváltás előtt puccsal vagy valamilyen belső intrikával távolítsák el a párt éléről, amely jelen pillanatban beláthatatlan következményekkel járna a pártállam számára.

Egy esetleges összeomlásban Pei lényegesen kisebb szerepet tulajdonít a pártvezetőség korrupcióellenes küzdelmének. Azt ugyanakkor a szerző is elismeri, hogy a kormány szelektíven és tüneti módon próbálja kezelni az ország rendszerszintű és legsúlyosabb problémáját, amelyből a jelenlegi establishment jóformán minden tagja profitál valamilyen módon. A gazdasági növekedést és a lakossági életszínvonal gyors emelését minden mással szemben előtérbe helyező posztmaoista gazdaságirányítási paradigma legfőbb sarokpontja ugyanis éppen a hatalmi és tulajdonjogi decentralizáció, illetve az implicit privatizáció volt, amely az intézményesült korrupció és a gazdasági-politikai szférák közti összejátszás legfőbb előidézőjévé vált. Pei könyvében többször is hangsúlyozza, hogy demokratikus és transzparens intézmények nélkül lehetetlen hatékonyan küzdeni a korrupció ellen, márpedig a mostani pártvezetés sok szempontból éppen hogy erősíteni próbálja a társadalom feletti ellenőrzést. Abban viszont mind Pei mind Shambaugh egyetért, hogy akár a mindent átható korrupciónak, akár az ellene zajló kampányoknak köszönhetően következik be valamilyen radikális fordulat Kínában, a közvetlen következmények rendkívül súlyosak és az egész világra kihatóak lesznek.

Első pillantásra kézenfekvőnek tűnhet a kelet-európai pártállamok összeomlását követő események alapján forgatókönyveket vázolni egy kínai rendszerváltás lefolyására, ám az analógia több szempontból félrevezető lehet. A posztszocialista országok némelyikében az 1990 utáni demokratikus kormányzatok által levezényelt átfogó és hivatalos privatizációs programok vezettek oligarchisztikus viszonyokhoz, miközben a rendszerváltások utáni években mindegyik állam kisebb-nagyobb gazdasági válságokat élt át. Ezzel szemben Kínában nem zajlott le átfogó privatizáció, az intézményes korrupció pedig a több mint két évtizede tartó gazdasági bővülés és a növekvő jólét időszakában indult burjánzásnak. Az egykori szovjet országokban az állami tulajdon illetéktelen megszerzése a szocialista rendszerek összeomlása *után* zajlott, Kínában viszont egy poszttotalitárius rezsim regnálása idején megy végbe egy hasonló folyamat. További lényeges különbség, hogy a posztszocialista országokban a privatizáció körüli visszaélések centralizált módon történtek, és alapvetően egy szűkebb vállalkozói kör, illetve ezek klientúrái építettek ki az állami tulajdon romjain prosperáló üzleti birodalmakat. Kínában a decentralizációs tendenciák miatt sokkal szélesebb rétegek érdekeltek az összejátszások sorozatán alapuló haszonszerzésben és hivatali előmenetelben, amely jóval beágyazottabb és kiterjedtebb korrupciós hálózatokat eredményez.

Pei nem bocsátkozik találgatásokba, hogy egy – a mindent elborító korrupciónak köszönhető – társadalmi robbanás miatt milyen irányokat vehet Kína

politikai fejlődése. Azt viszont többször leszögezi, hogy a jelenlegi felállásból profitáló politikai, gazdasági és adminisztratív elit semmilyen érdemi demokratikus átalakulást nem fog önszántából megindítani. Ami bizonyosnak tűnik az az, hogy a rendszer mostani nyertesei hosszabb távon nyeregben maradnak, bármilyen változások következnek is be Kínában. „A régi rend forradalmi megdöntése valószínűleg nem fog egy liberális demokráciához vezetni. A haveri kapitalizmus örökségeként a régi rendszer alatt törvénysértő módon óriási vagyonekat felhalmozó elit túlzott befolyással fog rendelkezni egy esetleges demokratikus rendszerben, amely éppen ezért valószínűleg nem lesz hosszú életű.” (Pei, 2016: 268.)

JEGYZETEK

- ¹ Po Hszi-laj, csakúgy, mint Hszi Csin-ping az ún. „kis hercegek” közé tartozott (vagyis mindketten a Mao Ce-tung legszűkebb köréhez tartozó politikusok leszármazottai). Az országos szinten igen népszerű Po Hszi-laj bebörtönzése előtt a csungkingi pártszervezet vezetője, korábban kereskedelmi miniszter volt, aki tartományában sikeres jóléti (és nem melleleg korrupció-ellenes) kampányokat folytatott le. 2012-ben esedékes volt a KKP Politbúró Állandó Bizottságába történő beválasztása, amellyel a rendkívül bonyolult utódlási szabályok szerint Hszi Csin-ping legfőbb vetélytársává vált volna. Karrierjének azonban éppen a megválasztása előtt egy zavaros diplomáciai botrány vetett véget, amelynek eskalálódása során az állami média emberöléssel, befolyással való üzérkedéssel és természetesen korrupcióval vádolta meg Po Hszi-lajt, akit kizártak a KKP-ből, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.
- ² <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2016/05/economist-explains-4>
- ³ Hszi Csin-ping 2012-es pártfőtitkárrá választásakor hirdette meg a kínai nemzet nagy megújódását, amelynek célja, hogy 2021-re Kína „mérsékelt jóléti”, 2050-re pedig teljesen modern állammá váljon. Ehhez meg kell szüntetni a kínai társadalmat sújtó belső feszültségeket, melynek egyik sarokpontja éppen a korrupció visszaszorítása lenne.

IRODALOM

- Davis, Bob (2013): Beijing Endorses Market Role in Economy. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304644104579193202337104802>
- Dickinson, Bruce (2003): *Red Capitalists in China: The Party, Private Entrepreneurs, and Prospects for Political Change*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gou, Young (2008): Corruption in Transitional China: An Empirical Analysis. *The China Quarterly*, No. 194 (Jun., 2008), 349–364.
- Root, Hilton (1996): Corruption in China: Has It Become Systemic? *Asian Survey*, Vol. 36., No. 8. (Aug. 1996), 741–757.
- Shambaugh, David (2015): The Coming Chinese Crackup. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/the-coming-chinese-crack-up-1425659198>